Article Info	RESEARC ARTICLE | ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	**Assessment of Bediuzzaman Said Nursi's Approach to the Local Qualities of the Kurdish District in the Decentralisation Case**
Corresponding Author	**Erdal AYDIN** erdalaydiner83@hotmail.com
Submission Date Admission Date	28/05/2018 – 10/06/2018
How to Cite	AYDIN E.., (2018). **Adem-i Merkeziyet Fikrine Bediüzzaman Said Nursi'nin Kürd Muhitinin Yerel Vasıfları Açısından Yaklaşımının Değerlendirilmesi,** Kent Akademisi, Volume, 11 (33), Issue 2, **Pages, 332-344**

ORCID NO:
0000-0003-1054-7782

Adem-i Merkeziyet Fikrine Bediüzzaman Said Nursi'nin Kürd Muhitinin Yerel Vasıfları Açısından Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Erdal AYDIN[1]
Doç. Dr. Aynur ATMACA CAN [2]

ABSTRACT

With transition to Constitutional Democracy during Ottoman Era the idea of decentralization has strongly been defended by Prince Sabahaddin Bey, one of the founder of Ottoman Liberal Party (Ahrar Fırkası). What kinds of results may have been emerged by decentralization depicting progressive democratic standarts in western political models has been debated a lot. Bediüzzaman Said Nursi (1877-1960) was one of defenders claiming that it would result dissolution of Ottoman state by provoking especially Kurdish ethnicity as well as others. He mentioned that replicating blindly western traditions and practices for everything cannot be reasonable due to of Ottoman society spreading in large geography. After Ottomans defeating in WWI, an autonomy by mutually Armenian and Kurdish was offered in the Paris Peace Conference. Majority of Kurdish intellectuals, scholars, saints including Said Nursi firmly rejected it. Nursi especially had an dream of university called Medresetüzzehra which a model of combination of mektep (modern school)-medrese (classical religious school)-tekke (school of suffi)- by aiming strong loyal integration and entity of Kurds with Ottoman State in east and southwestern east. He saw this project as a kind of solution to prevent ignorance, racism, and atheism. He advised it to government during Republic era for the same reasons but planned to establish in Urfa city which was located a strategic centre of Anatolia, Arabian, Caucasia, Iran and Kurdistan. He was proponent of unitary and participatory democracy but firmly against decentralization. He aimed to strength the role of Turley in Middle East by considering historical, religious, ethnical and cultural features of cities like Van, Diyarbakır and Urfa. Therefore, he estimated Medresetüzzehra as a project servicing a peace for İslamic world as well as Westerns in the Middle East by Turkish leadership. In this study, the subject has been elaborated by holistic methods considering all writings of Nursi including Ottoman, Arabic, Kurdish languages, letters of prisons and exile, dissertations in courts.

KEYWORDS: Decentralization, Unitary System, Constitutional Democracy, Nationalism, City

Öz

Osmanlı'da Meşrutiyet yani Anayasal Demokrasinin başlaması ile birlikte adem-i merkeziyet fikri Osmanlı Ahrar Fırkasının kurucularından Prens Sabahaddin tarafından güçlü bir şekilde savunulmuştur. Batı siyasal modeli içinde ileri mertebe bir demokrasi anlayışını gösteren adem-i merkeziyet anlayışının Osmanlı için nasıl bir sonuç doğuracağı çok tartışılmıştır. Bediüzzaman Said Nursi'de (1877-1960) adem-i merkeziyet sisteminin bilhassa Osmanlı devletinde yaşayan başta Kürdler olmak üzere diğer unsurlar üzerinde parçalanmaya sebep olacağı fikrini benimsemiştir. Osmanlı toplumunun çok geniş bir coğrafyaya dağıldığını ve Batı'daki siyasal gelenek ve tecrübenin Doğu'da her yönüyle taklit edilemeyeceğini belirtir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlılar mağlup çıktıktan sonra Paris Barış

[1]
[2] Doç.Dr. Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yerel Yönetimler Bölümü, aynurcan@marmara.edu.tr

Konferansında Kürdlerle Ermeniler için bir özerk (muhtariyet) siyasal yapı görüşülmüştür. Nursi başta olmak üzere dönemin önde gelen Kürd aydın, ulema ve meşayihi buna şiddetle karşı çıkmıştır. Nursi'nin bilhassa Doğu ve Güneydoğu'da Kürdlerin Osmanlı ile bağının güçlü olması için Medresetüzzehra adında mekteb-tekke-medrese modellerini birlikte cem eden bir gaye-i hayali olmuştur. Böylelikle ırkçılığın, dinsizliğin ve cehaletin önüne geçilmesini arzu ediyordu. Cumhuriyet döneminde ise aynı amacı taşımakla birlikte bu hayalinin Anadolu, Arabistan, Kafkasya, İran ve Kürdistan gibi stratejik bir coğrafyanın merkezinde bulunan Urfa şehrinde kurulmasını hükümete tavsiye etmiştir. Bilhassa üniter fakat katılımcı demokrasi anlayışına sadık kalmakla beraber adem-i merkeziyete şiddetle karşı durmuştur. Van, Diyarbakır ve Urfa şehirlerinin tarihi, dini, etnik ve kültürel motiflerini dikkate alarak Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolünü güçlendirmeyi hedeflemiştir. Böylelikle Türklerin liderliğinde hem İslam dünyası için hem Batı dahil olmak üzere Ortadoğu'da barışa hizmet edecek büyük bir proje olarak tasavvur etmiştir. Bu çalışmada Nursi'nin Osmanlıca, Arapça, Kürdçe dillerinde yazmış olduğu tüm eserler, hapishane ve sürgün mektupları, mahkeme mektupları dikkate alınarak bütüncül bir anlayışla mevzu ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Adem-i Merkeziyet, Üniter Sistem, Meşrutiyet, Milliyetçilik, Şehir

Adem-i Merkeziyet Fikrine Bediüzzaman Said Nursi'nin Kürd Muhitinin Yerel Vasıfları Açısından Yaklaşımının Değerlendirilmesi

GİRİŞ:

Bediüzzaman Said Nursi (1877-1960) Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti devrine siyasi tarihimizde önemli dönemlere şahitlik etmiştir. On beş yaşındayken Mardin'de siyasetle meşgul olmaya başlamıştır. Henüz otuz yaşındayken 1907 yılında İstanbul'a pay-i tahta gitmiştir. Böylelikle Osmanlı ve İslam dünyasının sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Hürriyet'ten sonra 1909'dan itibaren kaleme aldığı köşe yazılarının önemli bir kısmını Kürdler, Milliyetçilik, Osmanlılık ve İttihad-ı İslam mevzularına ayırmıştır.[3] Bilhassa Türklerin İslam milletleri içindeki tarihi rolünü takdirle yad etmektedir. Kürdlükle itham edildiğinde *"millet-i İslâmiyenin en mühim ve mücahid ve muazzam bir ordusu olan Türk milletine binler Türk kadar hizmet ettiğime binler Türk şahittirler."* sözüyle duruşunu açıkça ortaya koymuştur (Nursi, 2011a, s. 231). Altı yüz seneden beri tevhidin bayraktarı olarak yad ettiği Türklere bir Kürd olarak *"Bizim şanlı Türk pederlerimize kuvvet ve cesaretimizi peşkeş ve hediye edelim"* dedikten sonra "*Onların akıl ve marifetinden istifade edeceğiz. Ve asaletimizi de göstereceğiz."* demektedir. Devamında *"Türkler, bizim aklımız... Biz de onların kuvveti… Mecmuumuz iyi bir insan oluruz"* demekle karşılıklı birbirlerine muhtaç olduğuna ve birlik beraberliğin iki tarafın da faydasına olduğuna vurgu yapmaktadır (Nursi, 2010, s.461). İslam Birliği'ne giden yolun Türklerin liderliğinde olacağını açıkça ortaya koymaktadır. Birinci Meclis'te Kürdler ve diğer etnik unsurların Türklerle birlikte kardeş olarak yaşamaları için dinin önemini dile getirmiştir. Hatta laik bir inkılap bile yapsanız yine dinin bu kardeşlik ve beraber yaşama gücünden istifa edin diye hatırlatmıştır. Aksi takdirde bu vatandaki muhtelif milletler arasında ırkçılığın sebep olacağı kutuplaşmaya ve düşmanlığa dikkat çekmiştir. Afyon Hapishanesi müdürü Kurtuluş Bayramı münasebetiyle Nursi'yi tahrik etmek için koğuşuna bayrağı astığında kendisine bir teşekkür mektubu yazarak İstanbul işgalinde vermiş olduğu mücadeleden dolayı Mustafa Kemal Paşa tarafından takdir edildiğini hatırlatıp *"demek benim bu bayramda bu bayrağı takmak hakkımdır."* sözüyle cevap vermiştir (Nursi, 2011b, s.541).

Bugün aradan yüzyıl geçmesine rağmen Kürdler üzerinden ulusal ve uluslararası alanda Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu'da oyunlar kurgulanmaktadır. Kürdleri bir enstrüman olarak kullanan bazı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Rusya ve Amerika gibi küresel güçler Irak, Suriye, İran ve Türkiye üzerinde derin hesaplar yapmaktadırlar. Halen önemini koruyan Kürd meselesini mili birlik ve beraberlik açısından yapıcı bir şekilde değerlendiren Nursi gibi yerli düşünürlerin görüşleri bilhassa önem arz etmektedir. Bu çalışmada doğrudan milliyetçilik meselesi ele alınmamakla beraber siyaseten Kürdlerle özdeşlemiş bir mevzu olarak adem-i merkeziyet fikri değerlendirilecektir. Devletin yönetim modelinin Kürdler başta olmak üzere tüm vatandaşlar için büyük önemi vardır. Küreselleşme, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği hedefine bağlı olarak Avrupa Yerel Özerklik Şartı neticesinde adem-i merkeziyet mevzusu daha fazla dikkat çekmektedir (Aygen, 2017, s. 256-76). Bilhassa yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası antlaşmalarla yerinden yönetim anlayışının önemi hukuki olarak en yüksek şekilde uluslararası toplum tarafından ele

[3] Nursi'nin eserlerinde din ve siyaset ilişkisine dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. Aydın, 2017.

alınmıştır. Bu çerçevede Avrupa Konseyi'nce 1985 yılında "sözleşme" statüsünde hazırlanan ve üye devletlerin imzasına açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı 1988 yılında hükümetimiz imzalamış, 1991 yılında meclisten geçerek yasalaşmış, 1992 yılında Bakanlar Kurulu tarafından bazı maddelerine çekince konularak onaylanmıştır. Yine Uluslararası Yönetim Birliği (IULA), 1985 tarihinde Rio de Janeiro'da düzenlenmekte olan 27'nci Dünya Yerel Yönetimler Kongresi'nde yerel yönetimler evrensel bildirgesini kabul etmiştir. Ayrıca, Avrupa Konseyi 1992 yılında Avrupa Kentsel Şartı'nı, kentte yaşayanların hakları olarak kabul etmiş ve evrensel düzeyde uyulması gerektiğini üyelerine ve dünyaya beyan etmiştir. (Bütün Sula, 2017).

Bu çalışmamızda evvela Nursi'nin Prens Sabahaddin Bey'in öncülüğünü yapmış olduğu adem-i merkeziyet sistemi hakkındaki fikirlerine yer verilecektir. Aynı zamanda Şerif Paşa'nın Londra'da Ermeni Murahhas Heyeti'yle Kürdistan'ın[4] muhtariyetine dair varmış oldukları antlaşmaya tepkisi değerlendirilecektir. Ardından üniter bir siyasal yapı içinde yerel, katılımcı demokrasiyle hürriyete dair tasavvuru ele alınacaktır. Daha sonra ise Anadolu, Kafkasya, Arabistan, İran ve Kürdistan sınırlarının merkezinde yer alması hasebiyle büyük önem vermiş olduğu Urfa şehrinin stratejik önemi bağlamında Medresetüzzehra Üniversitesinin taşra ve merkez başta olmak üzere İslam coğrafyası ve Batı dünyası için barış noktasından misyonu üzerinde durulacaktır.

1. Kavramsal bir Analiz: Merkeziyet ya da Adem-i Merkeziyet

Adem-i merkeziyet kavramını analiz etmekle mevzuya başlamak tartışmaları daha anlamlı kılacağından öncelikle kavramsal analize yer verilecektir. Türkiye'de literatürde adem-i merkeziyetle eş anlamlı olarak desentralizasyon ya da yerinden yönetim terimi sıklıkla kullanılmaktadır. Yerinden yönetim siyasal ve idari olarak taksim edilerek ele alınmaktadır. İdari yerinden yönetim de hizmet ve yer yönünden incelenmektedir. Bu tanımlama çok dar bir çerçeve sunmaktadır ve kavramsal muğlaklığa sebep olmaktadır. Bu yaklaşımda siyasal yerinden yönetim federalizm şeklinde telakki edilmektedir. Yerinden yönetim anlayışı ise üniter sisteme münhasır görülmektedir. Yine bu tanımda federalizm ile özerklik arasındaki fark muğlak kalmaktadır. Oysa yerinden yönetimler hem üniter hem federal sistemlerde vardır. Federalizm sisteminde birden fazla devlet vardır. Bu devletler kurucu aktör olarak anayasal bir metine dayanarak iktidar ve yetki paylaşımında bulunurlar. Federe devletler varlığını federal devlete borçlu değildir çünkü federe devletler federal devleti kuran iradedir. Federe devletler kurucu ortaklar olarak federal anayasada tanımlanmış egemenliğe, yasama ve yargı gücüne sahiptir.

Federalizmde egemenlik birden fazla merkeze dağılmıştır ve anayasal değişiklik olmadan değiştirilemez. Federe devletlerin sınırları aynı şekilde değiştirilemez. Ancak istisnai durumlarda mutabakat neticesinde bu mümkün olabilir. Federal devletin federe devletler üzerinde idari denetim yetkileri olmaz. Bununla birlikte federe devletlerde de merkez ve yerel ilişkisi vardır. Ama bu ilişki federal yönetim ile federe yönetim arasında değildir. Yerel yönetimlerle federe ve federal yönetimler arasında bu ilişki cereyan eder. Yani yerel yönetim birimi hem federe birimle hem federal birimle bir ilişki içindedir. Bu yapı görünüşte özerkliğe benziyor olsa da farklılık arz etmektedir. Özerk yapılar merkezi devlete tabidir. Özerk bölgelerde bir parlamento ve hükümet bulunur. Fakat ulusal parlamentonun mutlak üstünlüğü vardır. Özerk bölgeler kurucu toplum olarak kabul edilmez ve ulusal düzeydeki kurumlarda topluluk olarak temsil edilmez.

Görüldüğü gibi yerinden yönetim devletin şeklinden bağımsız olarak devletin kendi içindeki yetki paylaşımına dair ilişkiyi açıklamaktadır. Çağdaş yerel yönetim yaklaşımlarına bakıldığında çoğunlukla merkez ile yerel arasındaki bu ilişki şeklini açıklayan üç farklı durumdan bahsedilebilir. İlk defa Rondinelli tarafından ortaya konulan bu tasnif bugüne kadar yerinden yönetim hakkında yapılmış en kapsamlı yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Rondinelli, 1981, s.137-9). Buna göre birinci yaklaşım dekonsentrasyon kavramı ile izah edilmektedir. Bu kavram tevsi-i mezuniyet yani yetki genişlemesine tekabül etmektedir. Merkezi hükümet adına taşradaki mülki amirlere bağlı kurum ve kuruluşlar bu yetki genişlemesine istinaden işlemler yapmaktadır. Merkezin egemen olduğu geniş coğrafyada tüm işleri yürütmesi imkânsız olduğu için merkezi yapının kuvvetli olduğu devletlerde bu uygulamaya daha fazla rastlamak mümkündür. Bu uygulamada taşra özerk değildir, bağımsız bir bütçe, personel ve mala sahip değildir.

İkinci yaklaşım delegasyon kavramı ile açıklanmaktadır. Bu kavram yetki devri anlamına gelmektedir. Delegasyon yönteminin de muhtelif uygulama şekilleri var. Bu yöntem ile merkezi hükümet muayyen kamu görev ve hizmetlerini yetki devriyle vücuda getirdiği kurum ve kuruluşlara ya da mevcut yerel yönetimlere ya da sivil

[4] Nursi, Kürdistan tabirini siyasal bir idare, özerklik ya da bağımsızlık iddiasını dile getirmek için kullanmamıştır. Yaşadığı dönemde Osmanlı coğrafyasında Arabistan ve Lazisitan gibi Kürdistan tabiri de yaygın bir şekilde kullanılmıştır. O da Kürdistan tabirini bir bölgenin ismi olarak kullanmıştır. Zaten çalışmada görüleceği gibi Nursi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Türklerin önderliğinde öncelikle vatanın birliği ve sonrasında İslam dünyasının birliğini savunmuştur.

toplum kuruluşlarına devir eder. Bunlara kamu şirketleri, kamu bankaları, muhtelif kamu iktisadi kuruluşları örnek verilebilir. Yine Karayolları Genel Müdürlüğü, TRT, TOKİ, İSKİ gibi kurumlar örnek gösterilebilir. Bu ikinci örnekteki uygulama hizmet yerinden yönetim şeklinde daha çok tarif edilmektedir. Yukardaki uygulamalarla birlikte bakanlıkların birtakım yetkilerini yerel yönetim ile STK'lara devir etmesi de örnek olarak zikredilebilir.

Son olarak yerinden yönetim türleri için Devolüsyon kavramı ile ifade edilen yetki paylaşımı üzerinde durmak istiyoruz. Aslında devolüsyon modeli siyasal yerinden yönetim tabirini karşılar. Buna göre Türkiye'de mevcut yerel yönetim birimleri olarak il özel idaresi, belediyeler, büyükşehir belediyeleri ve köyler yetki paylaşımına istinat eden örnekler kapsamındadır. Bu kurumlar adem-i merkeziyet yaklaşımının en güçlü kısmını oluşturmaktadırlar. Yerel yönetimler ile yerel demokrasi ve katılımcı demokrasi vurgusu öne çıkmaktadır. Türkiye'de literatürde yukardaki örnekler yer yerinden yönetim birimi kapsamında değerlendirilmektedir. Fakat mezkur muğlaklıklara mahal vermediği için Rondinelli'nin yaklaşımını daha isabetli bulmaktayız.

2. Prens Sebahahattin Bey'in Adem-i Merkeziyet Görüşü

Osmanlı döneminde belediye hizmetleri için Hisbe Teşkilatı kurulmuştur. Aslında bu teşkilat kadim olarak İslam devletlerinde görülmektedir. Osmanlılar da bunu zamanla tanzim ederek devam ettirmiştir. 1825 yılından İhtisab Ağası ve 1826 yılında İhtisab Nazırına bağlı olan hisbe teşkilatı 1850 yılında Zabtiye Nazırına verilmiştir. 1854 yılında ilga olduktan sonra yerine İstanbul'da Şehramaneti kurulmuştur. Tanzimatla birlikte yerel yönetimler alanında önemli düzenlemeler yapılmıştır. 1868 yılında İstanbul on dört belediyeye ayrıldı ve başlarına emekli yüksek bir memur getirildi. 1877 yılında ise Vilayet Belediye Kanunu çıkarıldı. Cumhuriyet döneminde 1930 yılında Belediye Kanunu çıkarıldı. 1961 Anayasası'ndan sonra belediye başkanları seçimle geldi. 1982 Anayasası ile yerinden yönetim özelliği korunmakla beraber vesayet ilkesi getirildi (Eryiğit ve Kızılboğa Özarslan, 2017, s. 116-23).

Belediye örgütlenmeleri ile birlikte vilayetlerin yapısına bakıldığında yerinden yönetim mevzusu daha iyi anlaşılacaktır. Osmanlı Devleti'nde 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi çıkarıldı. Buna göre memleket vilayet, sancak, kaza ve köylere ayrılmıştır. Bu yapı aslında Paris örneği dikkate alınarak geliştirilmişti. Vilayetlerde idare meclisleri bulunmaktaydı. Bunlar da vilayet idare meclisi ile vilayet umumi meclisi şeklinde ikiye ayrılmıştı. 1913 yılında çıkarılan geçici yasa 'idare-i umumiye-i vilayet kanunu muvakattası' ile bu yapı tüzel bir kişilik kazandı. Belli yerel hizmetleri görecek ve mali olarak gelire sahip olacak şekilde güçlendirildi. Başında atanmış bir vali ile seçilmiş bir meclisin birlikte olduğu bu yapı günümüzdeki il özel idaresinin temelini oluşturmaktadır.

İdari sistemimizin merkezi olması yani üniter bir yapı arz etmesi aslında Osmanlı'dan kalan bir mirastır. Tanzimat'la beraber bilhassa merkezi yönetimin taşraya yönelik bu eğilimi daha ziyade artmıştır. Her ne kadar Meşrutiyetle Kanun-i Esasiye'nin 108. maddesinde tevsi-i mezuniyet yani yetki genişlemesi ile merkez adına taşranın yetki ve gücüne hukuki bir hüviyet kazandırılsa da uygulama da bilhassa mali yetersizlikten dolayı sistemin doktrinde arzu ettiği vecihle mükemmel yürüdüğü söylenemez. İşte uygulamadaki bu arızalara istinaden merkez ve taşranın iktidar, yetki ve görev dağılımının idari ve siyasi yapısının nasıl olması gerektiğine dair tartışmalar İkinci Meşrutiyet döneminde daha ziyade artmıştır (Demir, 2014, s. 35-60). Bu tarihi bağlamı özetledikten sonra bu bölümde Prens Sebahattin Bey'in adem-i merkeziyet fikrini inceleyeceğiz.

Prens Sebahattin adem-i merkeziyeti savunmuştur. Literatürde bu adem-i merkeziyetin nasıl bir yapıya denk geldiğine dair yeterli bilgiye rastlanıldığı söylenemez. Bu hususta çoğunlukla Prens Sebahaddin'in aslında Kanun-i Esasiye'nin 108.ci maddede var olan mevcut tevsi-yi mezuniyet yani yetki genişliğini savunduğu iddia edilmektedir. Bu yetki genişliğinin idari bir yerinden yönetim talebinden başka bir şey olmadığı ifade edilmektedir. Dönemin muhalifleri İttihadçı Ahmed Rıza başta olmak üzere Hüseyin Cahit Bey gibi gazetecilerin Prens Sebahattin Bey'e muhalif olmaları hasebiyle adem-i merkeziyet fikrini siyasal bir yerinden yönetim şeklinde gösterip devletin parçalanmasına sebep olacağını gündemde tuttukları iddia edilmektedir. Eğer durum sadece yetki genişliğinden ibaretse burada ciddi bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Çünkü Osmanlı vilayet ve belediye yapısını yukarda açıkladığımız gibi zaten bu yetki genişliği mevcut. Gerçi uygulamada bu seçilmiş meclisler iyi işlememiştir. Savaş ve olağanüstü şartlardan çoğu zaman askıda kalmıştır. Fakat yine de anayasa ve fiiliyatta bu kurumlar mevcut. Meseleyi sadece bu kurumların mevcut yapısına işlevlik kazanmaktan ibaret görmek yeterince açıklayıcı gelmeyebilir.

Ahrar Cemiyeti 1906 yılında Pariste toplanmıştır. Cemiyet programının ikinci maddesinde vilayet, nahiye ve belediyelerin doğrudan seçimle belirlenmesi ve nahiye ve vilayet ile alakalı tüm işlerde ve müdahale haklarına vurgu yapılmıştır:

'Madde 2: İntihab (seçim) ile teşkil edilen belediyeler, nahiye meclisi ve meclis-i idare-i belediye gibi bütün heyetler, nahiye ve vilayet işlerinin görülmesi ve tesviyesine iştirak ve müdahale edebileceklerdir' (Ege, 1977, s. 71-72).

Ahrar Cemiyeti İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 yılında parti (fırka) olmuştur. Adem-i merkeziyete yaklaşımlarını daha iyi anlamak için Osmanlı Ahrar Fırkasının programına ve Prens Sebahattin'in beyanatına bakmak yeterli olacaktır. Fırka'nın programı Nurettin Ferruh Bey tarafından kaleme alınmıştır. Kısa bir giriş ve yirmi beş maddeye sahip olan programda bilhassa 9. maddede vilayet meclislerinin işlenmesi, Anayasa'nın 108, 109 ve 110. maddelerinde belirtilen tevsi-i mezuniyetin tam tatbiki için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı zikredilmektedir. Açık bir şekilde Anayasa'da belirtilen yetki genişlemesi hükmünün gereği olan yasal düzenlemelerin yapılmadığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda kâğıt üzerinde görünen vilayet meclislerinin yürürlüğe girmesi talep edilmektedir. Diğer taraftan yirmi yaşına gelen herkesin vergi mükellefi kaydı aranmadan oy kullanma hakkı, Ayan Meclisi üyelerinin üçte birinin Mebusan Meclisi tarafından seçilmesi, hükümetin Padişah yerine Parlamento'ya karşı mesul olması başta olmak üzere eşit ve özgür bir toplum üzerinde durulmuştur. Ahrar Fırkası'nın programı özünde liberal, katılımcı bir demokrasiyi öne çıkarmıştır. Ahrar Fırkası'nın programından sonra Prens Sebahattin Bey'in söylemlerini de bakarsak mesele tavazzuh etmiş olacaktır:

"Merkeziyete istinat eden meşrutiyette teftiş memleketin bir noktasından başlıyarak cihât-ı sairesine intişar eder. Memurînin kısm-ı âzamını merkez tayin ettiği için vilayetlerin mesalih-i umumiyesi onlardan müteessir olmayan efrad ile idare olunur. Bu idare ister bir kişi tarafından gelsin (hükümdar), ister beş yüz kişi (parlemento), neticede ikisi de bir kapıya çıkıyor. İstibdad. Değişen keyfiyet değil kemiyet." (Bayur, 1991, s.275).

Yukardaki ifadelerde açık bir şekilde ister meclis tarafından ister padişah tarafından olsun devlet memurlarının büyük kısmının merkez tarafından atanmasını istibdat olarak değerlendirmiştir. Merkezden gelen memurların mahalli bir aidiyet ve mesuliyet duygusunu yeterince taşımayacağından verimli ve etkili olamayacağını savunmuştur. Prens Sebahattin 1902 yılından kurmuş olduğu Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-ü Şahsi Cemiyeti ile adem-i merkeziyet ve şahsi teşebbüs anlayışını birlikte ele almıştır. Osmanlı devletini geri bırakan en temel unsur olarak ferdi anlayışın toplum yapısında gelişmemiş olmasını zikreder. Bir cemaat anlayışı içinde yetişen ferdlerin kendi ayakları üzerinde duramadığı, kendi iradeleriyle üretken olacak cesaret ve teşebbüsü gösteremediğine işaret eder. Herkesin memur olma derdi ile sanayi ve ticaretin ihmal edildiği sonucuna varır. Merkezi bir devlet anlayışının egemen olduğu memurin toplumda ast üst ilişkisi neticesinde riyakarlığın, rüşvetin, tembelliğin, hasedin, yalan ve iftiranın ağır bastığı bir ahlak erozyonuna dikkat çeker. Bu algısal yapıyı değiştirmeden toplumu ve devleti değiştirmenin imkansızlığına inanır. Bunun neticesinde ferdin iradesin esas olduğu bir siyasal yapı öngörmüştür. Vesayetçi olmayan özgür iradenin tecelli ettiği bir adem-i merkeziyet ile büyük ilerleme kat edilebileceğini savunmuştur.

Prens vilayet ve kaza yönetimlerinde vali, mutasarrıf (kaymakam), defterdar ve adliye azalarının sadece merkez tarafından atanmasını ama diğer memurların vali tarafından atanmasını savunmuştur (Ege, 1977, s. 71-72). Görüldüğü gibi İttihadçıların suçladığı bir muhtariyet (özerklik) düşüncesi katiyen olmamıştır. Ama bu tavsiye edilen yapının özerkliğe dönüşme tehlikesi üzerinde tartışmalar olmuştur. Haliyle Prens'in bu yaklaşımını sadece tevsi-i mezuniyet olarak değerlendirmek yeterli olmayacaktır. Prens adem-i merkeziyete karşı çıkanlara halıhazırda vergi, hukuk ve eğitim alanları başta olmak üzere gayr-i müslim tebasının ziyadesiyle bu haklara sahip olduğunu ama ironik olarak Müslümanların bunlardan mahrum olduğuna dikkat çeker:

"Adem-i merkeziyet hakkında hiçbir fikir edinememiş olan zevât müdafaa ettiğim usulü, Hıristiyanlarla Avrupalılara karşı bir cemîle olmak üzere telakki ediyorlar. Bilmiyorlar ki, bu idarenin te'min ettiği hukuk-u muhtelifenin kısm-ı a'zamı, bazan da fazlasıyla, Hıristiyan Osmanlılara te'min eylemiş bulunuyor. Bunu isbât etmekten kolay bir şey yok." (Sabahattin, 1324: 38)

3. Nursi'nin Prens Sabahaddin Bey'in Adem-i Merkeziyet Fikrine Yaklaşımı

Bu kısımda öncelikle Said Nursi'nin Prens Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyet fikrine yaklaşımına yer verilecektir. Ardından Birinci Dünya Savaşında Paris Konferansında teklif edilen Ermenilerle Kürdlerin birlikte kuracağı Muhtariyet (Özerklik) fikrine Nursi'nin tepkisi değerlendirilecektir. Bediüzzaman Said Nursi, Prens Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyetçi fikrini nazari olarak güzel diye nitelendirmiş ama tatbikat için zamana muhtaçtır şeklinde bir mesafe koymuştur.

Prens Sebahattin'e hitaben kalema aldığı bir yazısında her milletin kendine göre bir boyu ve ona göre bir ölçüsü, bir elbisesi olacağını hatırlatır. Almanya gibi medenileşmede çok yol kat etmiş bir milletin tatbik ettiği güzel bir yapıyı Kürdistan gibi bedeviliğin, taşranın hâkim olduğu bir bölgede uygulanmasının çok büyük sıkıntılara sebep olacağını düşünmektedir. İslam'ın on üç asır önce asabiyet-i kavmîye tabir edilen kabile ve ırk üstünlüğüne dayalı anlayışı yıktığını yerine eşitlik, kardeşlik ve fazilet gibi değerleri getirdiğine işaret eder. İnsan oğlunun ve kabilelerin doğasında olan istila ve çatışma duygusunun adem-i merkeziyetçilikle bilhassa bedevilerde muhtariyet (özerklik) ve akabinde istiklaliyete gidebileceğine vurgu yapar. Prens'in bir

önceki kısımda açıkladığımız teklifinin tevsi-i mezuniyet kabına sığmayacağını, etnik ve mezhepsel farklılıkların ve merkeze karşı birikmiş mahalli nefretin devletin bekasını parçalayacağını savunur:

"Yoksa bu revabıt (bağları) ve mecarayi (kanalları) fekk edecek (kaldıracak) adem-i merkeziyet fikri veyahut onun ammızadesi unsura mahsus siyasi kulüpler –zaten merkezden nefret var- istibdad cihetiyle ve şiddet-i ihtilafı unsur ve mezheb sebebiyle birdenbire kuvve-i anilmerkeziyeye inkılab edeceğinden tevsi-i mezuniyet kabına vahşetinden galeyanıyla sığmayacağından; Osmanlılık ve meşrutiyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete ve sonra istiklaliyete ve sonra tavaif-i müluk suretini giydiğinden hiss-i rekabet daiyesiyle vahşetin ve adem-i müsavatın mahsulü olan fikr-i istila yardımıyla bir mücadeleyi keşmekeş intaç edeceğinden, öyle bir zenb-i azim olurki, hürriyetteki hasene-yi uzmaya menafi-i umumi mizanıyla tartılsa muvazi belki ağır gelecektir" (Nursi, 2010, s.458).

Adem-i merkeziyetin tamamen yanlış olduğunu söylemez. Tıpta bir illetin (hastalığın) doğasının zıddıyla (zıdd-ı tabiatıyla) tedavi edilme düsturunu hatırlatarak birlik ve beraberliğe muhtaç Osmanlı unsurları (etnikleri) arasında adem-i merkeziyetin büyük parçalanmalara sebep olacağını iddia etmiştir. Öncelikle böyle bir uygulama için toplumda medeni seviyeye işaret eder. Akabinde adem-i merkeziyetin tatbik edilmesi durumunda özerkliğe, bağımsızlığa ve çatışmaya sebep olacağını belirtmekle beraber bu yapının ruhundan ilham alınarak hükümetin bazı düzenlemeler yapmasını tavsiye eder. Buna göre Osmanlı gibi çok unsurlu (ulus) bir devletin himayesindeki her unsurun lisanını, örfünü, kabiliyetini ve fikirlerini dikkate alarak çözümler geliştirmesi gerektiğine özellikle dikkat çekmiştir (Nursi, 2010, s. 459). Bu düzenlemeleri adem-i merkeziyet olmadan hükümetin mevcut üniter sistem içinde yapmasını savunur. Yani Osmanlı coğrafyasında muhitin dil, din, mezhep, adet, istidat ve fikirleri gibi hususi ahvaline muvafık bir şekilde merkezin lüzumlu düzenlemeleri temel hak ve özgürlükler noktasından yapmasını yeterli görmüştür.

Nursi adem-i merkeziyet mevzusuna gayr-i müslimler noktasından da değerlendirmiştir. Nursi 'adem-i merkeziyet-i siyasiye' kavramını kullanarak siyasal yerinden yönetim talebinin yüzde onu geçmeyen bir kısım gayr-i Müslimlerin Osmanlıyı parçalama maksadıyla savunduğuna dikkat çeker. Yüzde doksanını ise tebriye eder. Gayr-i Müslimlerin büyük kısmının da mevcut siyasal düzen içinde birlik ve beraberliğe taraftar olduğunu dile getirir. Siyasal yerinden yönetimi 'beylik ve muhtariyetin ammizâdesi (amcaoğlu)' olarak tarif eder. Bu kavramı kullanması gösteriyor ki, o dönemdeki adem-i merkeziyet tartışmaları sadece mevcut bir tevsi-i mezuniyetten ibaret değildir (Nursi, 2010, s. 324).

Son olarak Nursi'nin Paris Barış Konferansında tekrar gündeme gelen muhtariyete tepkisini ele almak istiyoruz. Millî Mücadele devam ederken 1920 yılında Paris Barış Konferansı'nda Kürd Şerif Paşa ile Ermeni Boğos Nubar Paşa arasında bir muhtariyet ilan edilir. Kürdlerle Ermeniler aynı millet olduğu ve Türk zulmünden kurtulmak istedikleri belirtilir. Nursi buna mukabil, İkdam Gazetesine, "Kürdler ve Osmanlılık" başlığıyla Kürdler arasında çok bilinen, tanınan Berzenciye Seyyitlerinden Ahmed Arif ile Hizan Seyyitlerinden Binbaşı Muhammed Sıddık imzalarıyla birlikte Kürd ulemasından Said-i Kürdi imzalı bir cevap verirler. Buna göre Birinci Dünya Savaşı sonucunda beş yüz bin Kürd'ün kanının daha taze olduğu ve Ermenilerce yapılan katliamları hatırlatır. Müslümanların birlik, beraberliğinin zararına olan ve Kürdlerin tarihi ve hayati düşmanı olarak nitelendirilen Ermenilerle böyle bir itilafı (antlaşma) tanımadıklarını, dört buçuk asırdan beri İslam'ın birliğine çalışan ve taraftar olan cesur ve fedakâr Kürdlerin umumi görüşü (efkâr-ı umumiyesi) olarak şöyle ilan ederler:

"Dört buçuk asırdan beri vahdet-i İslâmiyenin fedakâr ve cesur hadim ve taraftarları olarak yaşamış ve dinî an'anesine sadâkati gaye-i hayat bilmiş olan Kürdler, henüz beş yüz bine karip şühedasının kanı kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerinin, gözleri oyulan ihtiyarlarının hatıralarını teessürlerle anarken, İslâmiyet'in zararına olarak tarih ve hayatî düşmanlarıyla itilâf akdetmek suretiyle salâbet-i diniyeleri hilâfında iftirakcûyâne âmâli takip edemezler." (Nursi, 1920a).

Yukardaki üçlü imza ile İkdam gazetesine verdikleri bildiriden takriben iki hafta sonra "Kürdler ve İslamiyet" başlıklı çok daha uzun bir makaleyi Bediüzzaman Said El-Kürdi imzasıyla yine ikdam gazetesinde kaleme alır. Buna göre Kürdleri Şerif Paşa ve birkaç kulüpteki beş on adamın temsil edemeyeceği vurgulanır. Kürdlere dair özgürlüklerin geliştirilmesi (serbestiyet-i inkişafiye) hakkında Kürdlerin temsilcisinin Osmanlı Mebusan Meclisi olduğunu ve burada Kürdlerden ulemadan, meşayihundan ve aşiret liderlerinden temsilcilerinin olduğu hatırlatılır.

"Hakikî Kürdler, kimseyi kendilerine vekil-i müdafi olarak kabul etmiyorlar. Onların vekili ve Kürdlük namına söz söyleyecek, ancak Meclis-i Mebusan-ı Osmaniye'deki mebuslar olabilir. Kürdistan'a verilecek muhtariyetten bahsediliyor. Kürdler ecnebi himayesinde bir muhtariyeti kabul etmektense ölümü tercih ederler. Eğer, Kürdlerin serbestiyet-i inkişafını düşünmek lâzım gelirse bunu Boğos nubar'la Şerif paşa değil, Devlet-i Âliye düşünür"(Nursi, 1920b).

Nursi Kürdlerin aslen Ermeni ırkından olduğu iddiasına katılmaz. Kürdlerin Arap soyundan geldiğini dile getirir. Ermenilerin niyetinin Kürdleri kullanıp muhtariyet sözü

verdiğini ama sonra da Kürdlerin cahil olduğu iddiasıyla sözde muhtariyetin de yalan olduğu ve böylelikle sayıca az olduğu Kürdistan bölgesini bu oyunla almak arzularında olduğunu ve böyle bir teklife aklı başında hiçbir Kürdün taraftar olmayacağını iddia eder.

"Ermenilerin maksadı, Kürdleri aldatmaktan başka bir şey olamaz. Çünkü ileride, Kürdlerin kemiyeten hâl-i ekseriyette bulunduklarını inkâr edemeseler bile, keyfiyeten, yani ilmen, irfanen kendilerinden dûn oldukları bahanesiyle, Kürdleri bir millet-i tâbia hâline getirecekleri muhakkaktır. Buna ise, aklı başında olan hiçbir Kürd taraftar değildir."(Nursi, 1920b).

Kısaca Nursi adem-i merkeziyet fikrini olumlu karşılar ama Osmanlılar için bir felakete sebep olacağından korkmuştur. Bilhassa Avrupa'ya nispeten az gelişmiş toplumlarda unsuriyet (ırkçılık, kavmiyetçilik) fikrinin bir fitne olarak çabuk yayılıp, muhtariyet ve bağımsızlığa ve bu süreçte büyük iç savaşlara sebep olacağını düşünmüştür. Bunlarla beraber adem-i merkeziyet yönetiminin tamamen uygulanmasa da ilham alınması gerektiğine işaret eder. Özellikle Osmanlı gibi çok uluslu bir toplumun yapısı dikkate alınarak her bölgenin ve unsurun dil, örf, kabiliyet ve anlayışlarındaki farklılıklar ve beklentiler dikkate alınarak merkezi hükümet tarafından siyasi çözüm ve modellerin teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Kürdistan örneğinde Kürdlerin millet olarak medeniyet ve terakki yolunda kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesini de hatırlatır. Yani her şeyi merkezi hükümette bekleme mazeretine sığınmalarını da eleştirmiştir. Nursi böylelikle vatan ve devletin bütünlüğünü üniter merkezi bir yapı içinde devam etmesini düşünmüş ama aynı zamanda Osmanlı coğrafyasındaki farklılıkları da dikkate alarak merkezi hükümetin yerel unsurlara daha ziyade ihtimam göstermesini beklemiş ve tavsiye etmiştir. Nursi devletin birliğini ve bütünlüğünü dikkate aldığı kadar aslında bu yaklaşımıyla Osmanlı Devleti'nin tüm İslam dünyasında hilafetinin merkezi olarak kabul etmesi yatmaktadır. Böylelikle Osmanlının merkezi bütünlüğünü koruyarak aynı zamanda İslam dünyasının birliğini hedeflemiştir.

4. Üniter Devlet Ama Katılımcı Bir Demokrasi

Bediüzzaman Said Nursi Osmanlı ve İslam dünyasındaki merkez ve taşra arasındaki sorunlara gerçekçi yaklaşmaya çalışmıştır. Adem-i merkeziyet ve muhtariyet fikirleri yerine bu dönemde yazmış olduğu yazılarında daha çok hürriyet ve meşrutiyet kavramlarının üzerinde durmuştur. Milli birlik ve beraberliği korumakla beraber insanların özgür iradesi ile siyasal düzen içinde katılımcı olmalarının yapısal olarak devlet ve toplumun gelişme ve ilerlemesindeki rolüne dikkat çekmiştir. Bilhassa siyasi tarihimizde yerel ve bölgesel bir unsur olarak Kürd toplumunun demokrasiye ve devlete müsbet yaklaşımında bu telkin ve gayretlerin önemi hafife alınamaz. Bu bölümde Nursi'nin bilhassa Kürtler özelinde taşra ve merkez ilişkisini nasıl tasavvur ettiği ele alınacaktır.

Meşrutiyetin hemen sonrasında önce İstanbul'da irad edilen ve sonra Selanik'te okunan "Hürriyete Hitap" isimli yazısında Hürriyet'in tatlılığını, güzelliğini faydalarını anlatırken, "Benim gibi bir Kürd'ü gaflet tabakasından" uyandırdığını belirtir (Nursi, 2010, s. 448). Hürriyetin Kürdler dâhil bütün Osmanlı unsurlarını intibaha ve gayrete getireceğini iddia eder. Şeriatın hak, adalet ve eşitlik olduğuna geçmişten İmam-ı Ömer, İmam-ı Ali ve Selahaddin-i Eyyubi-i Kürdi'nin parlak dönemlerini örnek verir. Selahaddin-i Eyyübi ismine Kürd olan soyunu da ilave etmesi bilhassa Kürdlere de kahramanlık noktasından bir örnek verme hedefi içinde olduğunu göstermektedir (Nursi, 2010, s. 454). Kürdistan'daki fenalıkların sebebini Kürdistan uzvu hastalanmış diye düşündüğünü ama İstanbul'a geldikten sonra hastalığın merkezinin burası olduğunu ve buradan tüm Osmanlı coğrafyasına yayıldığını anladığını ve buna yönelik tedavisine çalıştığını ama divanelikle taltif edildiğini ironik bir şekilde dile getirir (Nursi, 2010, s. 455-6).

Yine Hürriyete Hitap makalesine benzer şekilde Kürdistan'daki aşiret reislerine, medrese âlimlerine, şeyhlere ve tüm fertlere (efrada) hitaben "Kürdistan Ulema ve Meşayih ve Rüesa ve Efradına Meşrutiyete dair Telkinatdır." başlığıyla bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta şeriatın batılılar tarafından yanlış anlaşıldığı, meşrutiyete, hürriyete, adalete, terakkiye mâni şeklinde algılandığı vurgulanır. İşte meşrutiyetin ilanıyla bu yanlış anlamanın önüne geçileceği belirtilir. Diğer taraftan Sultan Abdülhamit için "Efendimiz o kadar haşmetli ağalık kürkünü milletine bağışladı." dedikten sonra Kürd büyüklerine "Siz de o eski ve köhnelenmiş ağalık abasını bir hülle-yi adalete tebdil ediniz." şeklinde nazik bir uslubla onların da vesayet ve tahakkümden vazgeçmelerini gerektiğini telkin eder (Nursi, 2010, s. 465-6).

Demokrasinin monarşik sistemde hükümdara devlet yönetmede temin etmiş olacağı faydaları pratikte Hamidiye Alayları meselesi üzerinden ele alarak izah etmeye çalışmıştır. Bir yazısında Hamidiye Alaylarının lağv edilmek yerine tanzim edilmesinin gerekçeleri üzerinde durmuştur. Kürdistan'da aşiretlerden oluşan Hamidiye Alaylarının Devlet-i Ali'ye tarafından desteklenmesinin Kürdler arasında devlete olan bağlılık ve güven duygusunda çok olumlu katkı yapmış olduğunu belirtmiştir. Osmanlının hudut sınırlarını yüzyıllardır korumada "Arslan Kürdler" tabir ettiği Kürdlerin ve son dönemde de Hamidiye Alaylarının rolünü zikrederken Kürdlerin hiçbir millete benzemeyen cesaret ve sadakat özelliklerine işaret eder. Kürdlerin askerlik ünvanı

sayesinde ve bir nevi aşiret mektebi olan Hamidiye Alayları sayesinde medeniyet noktasında kendilerini geliştirdiklerini zikrettikten sonra bunun lağv edilmesiyle daha büyük sorunlar çıkabileceğine işaret eder (Nursi, 1908a, s.7). Daha sonra yazmış olduğu eserlerde bilhassa Münazarat'ta Hamidiye Alaylarının sahip olduğu kuvvet ve nüfuz ile halk üzerinde büyük bir zulüm, baskı ve eşkıyalık yaptığını söyleyerek, yukardaki görüşlerinden farklı olarak eleştiride bulunmuştur. Hamidiye Alayları ve Aşiret Okulu sayesinde Kürdlerin medeniyet noktasından faydalandıklarını belirtir. Yine bu müesseselere Kürdlerin devlete olan bağlılıkları noktasından taraftar olmuştur. Diğer taraftan bu yapıların elinde tuttuğu güç ile halkı ezmesi, tahakküm kurmasından şikâyet etmiştir. Hatta İstibdat yönetimi yüzünden merkezde oturan Padişah'ın yereldeki aşiretlerin tabiatını bilmediğinden onlara tanıdığı bu imtiyaz ile halk üzerinde kurdukları tahakkümü göremediğinden sitem etmiştir. Oysa meşrutiyet ile her yörenin temsilcisi (mebusu) halkın ahvalinden ve yapısından haberi olacağı için bu tarz zararlı, yanlış kararlara, uygulamalara mahal olmadığına vurgu yapar (Nursi, 2010, s. 299).

Hamidiye Alayları ve Medresettüzzehra Projesine dair aynı talepleri, "Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır" başlıklı yazısında da tekrar etmiştir (Nursi, 1909). Bu makalede, "Benim mekteb-i edebim Kürdistan'ın yüksek dağları olduğundan" diyerek, doğal bir okul olan muhitin özelliğine dikkat çekerek, üslubundaki acemilik ve ümmiliğe işaret eder. "Ben ki İslâmiyet'e, maarif-i İslâmiyeye, ulemaya, talebeliğe ve Osmanlılığa ve hilâfete ve İttihad-ı Muhammediyeye ve Kürdlüğe intisabım cihetiyle" diye başladığı yazısında İslamiyet, medrese, ulema, talebelik, Osmanlılık, Hilafet ve Kürdlük gibi sahip olduğu birden fazla kimliklere işaret eder. Bu sahip olmuş olduğu farklı kimlikler yönüyle bazı tespitlerde bulunur. Kürd kimliği zaviyesinden Hamidiye Alaylarına yönelik mektepler başta olmak üzere medreselerde din ve fen ilmini birlikte okutulmasına ve tekkelerde de derin ulemaların bulunması gerektiğini ifade eder.

Aşiretlere yaptığı ziyaretler neticesinde kaleme aldığı ve Kürd Reçetesi dediği Münazarat isimli eserinde hürriyet ve meşrutiyeti anlatır. Medeniyet yolunda ilerlemek için herşeyi merkezi hükümetten beklemenin de yanlış olduğunu belirtir. Kürd milletine kendi gayretleriyle bazı teşebbüslerde bulunmalarını tavsiye eder. Her milletin medeniyet ve terakki yolunda uyanarak, ciddi mesafe kat ettiğini ama Kürdlerde yeterince bir fikri uyanış olmadığını düşünür. Meşrutiyet yönetiminin ve anlayışını cennet gibi olduğunu ve insanları adeta cennet ehli gibi bir saadete kavuşturacağını zikrederken mecliste bulunanlardan bir kısmı Bediüzzaman'a tarif ettiği meşrutiyetten ne kadarının kendilerine geldiğini sorarlar. Nursi de İstanbul ile aralarında bir ay mesafe olduğunu ama meşrutiyet ehli ile aralarındaki mesafenin bin aydan fazla olduğunu belirtir. Nazik meşrutiyetin İstanbul yılanlarından kurtulup, cehalet bataklığından, yoksulluk kıracından, husumet dağlarını aşmakla eşkıyalara rast geleceğini aktarır. Diğer taraftan zalimlerin, Bektaşi gibi manayı çarpıtanların ve gevezelerinde gasp ve yağmalarına maruz kalacağın bildirir (Nursi, 2010, s. 302).

Bu kadar uzun yolu olan Meşrutiyet için Kürdlerin gayret edip bir yol yapmalarını tavsiye eder. Meşrutiyet, hürriyet ve terakki ile medeniyet noktasından Kürdlerin mesafe kat etmesi için bölgesel ve millet olarak da gayrete gelip yolu açmalarını ve bu süreci hızlandırmalarını tavsiye eder. Tabi burada Osmanlı'dan bağımsız bir yapı kast etmediği açıktır. Ama herşeyi merkezi hükümetten bekleyen bir Kürd halkının halini de dilenciye benzeterek gayrete gelmelerini ve hukuklarının farkında olmalarını sonuna kadar teşvik etmiştir. "Tali'imiz (kaderimiz) varsa biz de göreceğiz, bize tevekkül kâfi değil midir?" diye içlerinden biri Nursi'ye bir sual sorar. Nursi atalet içindeki teşebbüssüz tevekkül ile sebepleri ihmal edip kâinatı tanzim eden meşiete (ilahi iradeye) temerrüt ettiklerine (inat ettiklerine) vurgu yaparak biçare tali'lerine yardım etmeleri gerektiğine belirtir (Nursi, 2010, s. 302).

Nursi'ye "İstanbul ve hükümet nasıl olsa biz rahat edemiyoruz ve yükselemiyoruz diye bir itiraz gelir. Türkler gibi biz de kavim olduğumuzu göstermemiz icab etmez mi?" diye sorarlar (Nursi, 2010, s. 309). Buna mukabil öncelikle meşrutiyet yönetiminde zaten millet hâkimiyeti olduğunu ve hükümetinde hizmetkâr olduğunu beyan eder. Bu mevcut demokratik ve herkesi temsil eden bir yapıyı inkâr etmenin doğru olmadığını ifade eder. Bununla beraber Kürdlerin merkezi hükümete mahkûm bir şekilde bir dilenci gibi bir halde olmalarını şiddetle eleştirir. Buna mukabil meşrutiyet düzeni içinde Kürdlerin de kendi çaplarında bir pınar açabileceklerine işaret eder. Eski düzende merkezi hükümetin su kaynağı olduğunu ve herkesin merkezden beslendiğini anlatır. Fakat meşrutiyet ile yüzlerce pınarın beslediği İstanbul gölü ve hükümet havuzu söz konusudur. Artık merkezi hükümetin yerel kaynaklardan beslendiğini ve onlara muhtaç olduğunu belirtir. Kürdler'de pınar olmadığını ve bunun için acele edip meşrutiyet düzenin sağlamış olduğu demokratik bir yapı içinde milliyet fikriyle birlikte hareket edip çalışıp bilhassa eğitim ve bilim sayesinde bir pınar açmalarını tavsiye eder (Nursi, 2010, s. 310). Bunu başardıklarında İstanbul'dan sadece iyilik geleceğini fakat bir zarar gelmeyeceğini belirtir. Çünkü Nursi'ye göre İstanbul bir havuzdur, aşağıda bulunduğu için ağır olan fenalıkların yukarıya çıkamaz fakat iyilikler nur kabilinden olduğundan yukarıya akseder (Nursi, 2010, s. 310). Bediüzzaman manen her zamanın bir

hükmü ve hükümranı olduğunu belirtir. Ve istibdat devri olan geçmiş ile hürriyet devri olan dönemlerin özelliklerini karşılaştırır. İstibdad devrinde manen kuvvetin hâkim olduğunu, kılıcı keskin kalbi katı olanın yükseldiğini belirtir. Fakat meşrutiyet çağının egemeni, ruhu, kuvveti, ağası olan unsurları, hak, akıl, marifet, kanun ve efkâr-ı amme (kamuoyu) olarak zikreder. Aklı keskin ve kalbi parlak olanların yükseleceğini vurgular. İlim yaşını aldıkça ziyadeleşeceğini ama kuvvet ihtiyarlandıkça düşeceğini belirtikten sonra kuvvete dayanan Ortaçağ (kurunu-u vusta) hükümetlerinin dağılacağı ve ilme dayanan çağdaş (asr-ı hazır) hükümetlerinin ise hızırvari (ölümsüz gibi) bir ömre sahip olacaklarını iddia eder. Ondan sonra Kürdlere hitaben ağa, şeyh ve beylerden kuvvete dayanıp kılıçları keskin olanların düşeceklerini ama akla dayanıp cebir yerine muhabbet üzerine olanların yükseleceğini savunur (Nursi, 2010, s. 304).

Bediüzzaman beyler, ağalar ve müteşeyyihlerin (şeyhlik taslayanlar) iki kısım olduğunu ve aralarında istibdad ve meşrutiyet kadar bir fark olduğuna değinir. Bölge halkının üst tabakasının halini istibdat ve meşrutiyet kavramları arasındaki farktan yola çıkarak anlatır. Nursi'ye göre istibdatı temsil eden bey, ağa ve müteşeyyihlerin kuvvet, hile ve yapmacık (tasannu'an) bir manevi kuvvetle halkı köleleştirerek (istib'ad) korku (havf) ve cebrin altında tutup insanları hayvanlığa indirdiğini ve milletin şevkini kırdığını ve neşelerini kaçırdığını belirtir. Bunların bir iyilik olduğunda kendilerini öne sürdüğünü ama kusur olduğunda halka havale ettiğini ve milletin omuzlarına binip yukarı çıkarak milletini küçülttüğünü ve milletin etlerinden (vücutlarından) beslendiklerini ve milletin çalışma şevkini kırdıklarını ve o reislerin milletin kabiliyetlerine perde olduklarını açıklar. İkinci kısım bey, ağa ve müteşeyyihleri ise şöyle tasvir eder. Bir adam hakka dayanıp aklını kullanıp, muhabbetle milletine bağlı olsa, milletin omuzlarının üstüne çıkmaz, kendi altına girer, yükseltir ve şevklerini uyandırır. Bir iyilik olduğunda millete dağıtır ve herkese bir hisse düştüğünden şevkler artar. Milletini eğitime karşı tutar ve gonca gibi olan duyguları muhabbet suyu ve akılla büyütür ve onlara hizmet eder. İşte bu tarz bir adamı meşrutiyetli reis olarak takdim eder. İkinci kısma giren bey, ağa ve müteşşeyihleri yukardaki misal üzerinden anlatır (Nursi, 2010, s.305-6). Münazarat isimli eserinde Kürdlerin bir millet şeklinde gayret edip ortaya eserler çıkarmasını teşvik eder. Her milletin bir nevi fıtri bir malı, hazinesi ve cesareti gibi ortak değerleri ve kaynakları olduğunu vurgular. Kürdlerin cesaret timsali olarak Hamidiye Alayları ve aşiret reislerine bağlı beş yüz bin milis kuvvetinin rekabet, garaz ve su-i istimal neticesinde ihtilaf ve kavga ile bu gücün zayi ve heba olduğunu düşünür. Maalesef aynı zamanda Kürdlerin masum biçare kısmının mallarının ya cebirle ya hile ile ellerinden alındığını belirtir. Hatta bazı müteşeyyihlerin (sözde şeyh geçinenler) dünyayı ve malı tahkir edip biçare insanların ellerindekini almaya çalıştıklarına işaret eder (Nursi, 2010, s. 337-8).

Kısacası Nursi adem-i merkeziyet ve muhtariyet gibi başta Osmanlı Devleti'nde ve akabinde Ortadoğu ve İslam coğrafyasında dağılmaya, istilaya, iç ve dış savaşlara sebep olacak bir siyasal yapıya karşı olmakla beraber üniter demokratik bir sistem içinde çok kültürlü, dilli, mezhep ve inançlı bir olguyu dikkate alarak daha gerçekçi siyasal reformları desteklemiştir. Bu reformların temel hak ve hürriyetler kapsamında değerlendirmiştir. İslam Birliği başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin selameti, birliği ve terakkisi için bu şekilde bir yaklaşımın daha faydalı olacağını iddia etmiştir.

5. Ortadoğu'nun Stratejik Şehri Urfa'da Bir Medeniyyet Tasavvuru: Medresettüzehra

Bediüzzaman Said Nursi hayatının en büyük gayesi dediği Medresetüzzehra'yı başlarda yani Osmanlı döneminde mahalli sorunlar açısından bir çözüm olarak düşünür. Buna istinaden bu üniversitenin Van merkezli Bitlis ve Diyarbakır'da kurulmasını ister. Bu amaçla İstanbul'a gider. Pay-i tahta gittiğinde aslında Devlet-i Aliye-yi Osmaniye'nin de aynı kaderi paylaştığını fark eder. Böylelikle Medresetüzzehra'yı hem bölgesel hem Osmanlı Devleti için bir kurtuluş modeli olarak tasavvur eder. Cumhuriyet döneminde Demokrat Parti iktidara geldiğinde artık bu söylemin muhtevasının daha şümullü olduğunu görmekteyiz. İki dünya savaşından sonra insanlığın çatışmadan uzak bir barış ortamı arzu ettiğini savunur. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bölge devletlerin de Orta Doğu'da bir barış istediğini iddia eder. İşte bu barışı temin etmek için Medresetüzzehra projesinin Orta Doğu'da stratejik öneme haiz Urfa gibi bir şehrin merkezinde kurulmasını öngörmüştür. Tarihi şehirleri önemli projelerle dünya barışına katkı sunacak şekilde ele almak uluslararası toplum açısından da olumlu karşılanabilir. Avrupa Konseyi Kentsel Şartı'nın tarihi şehirlerin mirasını korumasını kabul etmesi bu barış misyonu bağlamında önem arz etmektedir (Atmaca Can, 200, s. 56). Biz bu bölümde bilhassa stratejik şehir Urfa merkezinde Medresetüzzehra yaklaşımını ele alacağız.

Nursi İstanbul'a ilk geldiğinde Medresetüzzehra için pay-i tahtta Zabtiye Nazırı ile olan görüşmesine Divan-ı Harbi Örfi isimli eserinin sonlarında yer vermiştir. Bu maceranın sonunda hatime kısmında "Ebna-yı cinsime de burada birkaç söz söylemesem, bence bahis natamam kalır" diyerek Kürdlere dair bazı gözlem ve tavsiyeleri paylaşır. Kürdlerin Osmanlı devleti bünyesinde medeniyet yolunda uyumlu bir millet olmaları adına gayrete gelmeleri için, "Ey Asuriler ve Kiyanilerin cihangirlik zamanında pişdar, kahraman askerleri olan

Arslan Kürdler" diyerek seslenir. "Beş yüz senedir yattınız yeter, artık uyanınız, sabahtır." diyerek vahşet ve gafletten uyanmak, gayret etmek gerektiğini zikreder. Hürriyet ortamının Kürdlere de "Cehalet ve fakra hücum için fen ve sanat silah başına, ileri arş!" şeklinde telkin ettiğini haykırır. İslamiyet milliyeti içinde bir aile gibi bir çadırda bulunan başta Selahaddin-i Eyyubi, Rüstem-i Zal, Celaleddin-i Harzemşah, Sultan Selim, Barbaros Hayreddin gibi dahi kahramanların milliyet fikri ile her şahsın bir millet kadar himmet, gayret ve hamiyet içinde büyümeleri gerektiğini ilan ettiklerine işaret eder. Farsi, Türk ve Kürd olmak üzere her milleti yine İslam milleti çadırında bir ve beraber ele almakla beraber bilhassa geri kalmış Kürdlere yönelik coşkulu telkin ve teşviklerde bulunur (Nursi, 2010, s. 440-1). İslam tarihinden farklı milletlere mensup ama müşterek bir tarihin ve davanın parçası olan yukardaki isimlerle birlik ve beraberliğin önemine dikkat çeker. Mekan ve insanların oluşturduğu tarihten geleceğe bir bağ kurmaya çalışır. Böylelikle ortak mekan ve zaman mirasından İslam coğrafyasındaki tarihi bağa işaret eder.

Hakikat, ihtiyaç ve meşrutiyet noktalarından da Kürdlerin Osmanlı hâkimiyeti içinde bir beraber olmalarına değindikten sonra, "lisan-ı maderzad" dediği ana dilin önemi ve özellikleri üzerinde durmuştur. Buna göre ana dili her milletin duygularının aynası, edebiyat meyvelerinin ağacı, hayat kaynağı (ab-ı hayat) olan eğitimin kanalı (cetveli), kıymet ve olgunlaşmanın (tekemmülün) itidal ölçüsü ve herkesin vicdanında hayat ışığı telkin eden bir araç olarak tarif ve tavsif etmektedir. Ana dil olarak Kürdçenin tuba ağacı gibi tekemmül etmeye müsait olmasına rağmen, kurumuş, perişan kalmış ve medeniyetin lisanı olan edebiyattan nakıs kaldığını belirtir. Anadilin kader noktasından bir mühür olduğunu ve insaniyet suretinin lisan sayfasında nakış beyanı ile resmedildiğine işaret eder. Anadilin tabi olduğuna ve manaların başka ikinci bir dille sebep olacak zihinsel çatallaşma geçirmeden zihne geldiğine vurgu yapar. Çağdaşı olan Motkili Halil Hayali Efendi'nin Kürdçe dil, gramerine dair yazmış olduğu eseri fevkalade takdirle yâd eder. Halil Efendi'nin çalışmalarının örnek alınarak daha güzel çalışmaların ortaya çıkmasını ehli hamiyete tavsiye eder (Nursi, 2010, s. 442).

Nursi yukarda anlattığımız Medresetüzzehra hayali ve talebine dair Zabtiye Nazırı Şefik Paşa ile olan bu görüşme ve girişimden netice almaz. İstanbul'daki bu ilk teşebbüs sırasında Mabeyne teslim etmiş olduğu bu dilekçenin içeriğini daha sonra Şura-yı Ümmet gazetesinde "Kürdler Neye Muhtaçtır?" başlığıyla yayınlamıştır. Bu yazısında Kürdistan'da açılan mektepleri takdir etmekle beraber dilinin Türkçe olmasından, hocalarının Kürdçe bilmemesinden Kürd çocuklarının büyük çoğunluğunun istifade edemediğine işaret eder. Kürdlerin medeniyet noktasından daha ileri olduğu milletlerden, eğitimin ve hükümetin ihmalinden dolayı geride kaldığını belirtir. Buna çözüm olarak biri Beytüşşebap'ta, biri Motkan, Sason ve Belkan ortasında ve biri de Van'da olmak üzere Kürdistanın üç farklı merkezinde Medresettüzzehra açılmasını ister (Nursi, 1908a, s.7).

Bu dilekçesinde eğitim dili Arapça, Türkçe ve Kürdçe olacak ve masrafları devlet tarafından karşılanacak asgari elli talebenin eğitim alacağı bir üniversitenin Kürdistan'da yerleşik eğitim kurumu olması itibarıyla medrese adıyla bu üç merkezde kurulmasını ister. Bunla beraber klasik medrese eğitimiyle birlikte modern bilimlerin sunulmasını ve muallimlerle birlikte Kürd ulemasına da kadro verilmesini talep eder. Daha sonra Kürdistan'da aşiretler arasında meşrutiyeti anlatırken bu hususu yine dile getirmiştir. Bilhassa, "Fünun-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc ve lisân-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım kılmak…" sözüyle Medresetüzzehra için Arapça vacip, Türkçe lazım ve Kürdçe caiz diyerek yüzyıldır devam eden Kürdçe dil sorununa yönelik ortaya bir çözüm koymuştur (Nursi, 2010, s. 354). Türkçe lazım demekle devletin resmi dili olarak Türkçe'nin Kürdler başta olmak üzere tüm diğer etnik vatandaşlar için de önemine işaret etmiştir. Kimse devletin resmi dilinin Türkçe olmasına itiraz etmiyor. Kürdler özelinde anadili Türkçe olmayan bu coğrafyadaki insanların Kürdçe eğitim almalarının yönelik insani bir taleb söz konusudur. Anadilde eğitim sorununun hal edilmesiyle hem Kürdlerin devlete bağlılıkları artacaktır. Hem böylelikle PKK başta olmak üzere küresel güçlerin bölge üzerinde vesayetine vesile olan bu kart ellerinden alınmış olacaktır. Osmanlı döneminde gayr-i müslim tüm milletlere tanınan ana dilde eğitim hakkı unutulmamalıdır. Ecdadımız himayesindeki onlarca millete karşı tanımış olduğu bu hak ve hürriyetler sayesinde altıyüz yıl boyunca ayakta durmuştur. Kadim bir geleneğe sahip Türkiye Cumhuriyeti'nin anadilde eğitim sorununu çözememesinden dolayı maalesef PKK başta olmak üzere devlet ve millet düşmanları tarafından bu mesele iğfal edilmiştir. Anadilde eğitim ve yerel halkın dili dikkate alınarak kamu hizmetinin verilmesi federal bir yapıdan uzak üniter bir sistem içinde çok kolay çözülebilir. Böylelikle devletin parçalanma ve bölünme korkusu ve tehlikesi de ortadan kalkacaktır.

Kürd Teavün gazetesinde çıkan "Kürdler Neye Muhtaç?" başlıklı yazısında mekteplere karşı Kürdlerin mesafeli olmasının sebeplerine de işaret eder (1324, sayı 2, s.13). Buna göre ecnebilerden gelen ilimler olması, medreseyi sadece ilim ve kemalat kapısı görmeleri, fen ve felsefenin bazı mevzularının İslam'a zıt olduğuna dair ön yargıları, yeni mekteplere gidenlerde itikadi şüphelerin hallerini görmüş olmalarından, Kürdlerin yeni eğitimden (maarif-i cedide) çok korktuklarına vurgu yapar. Buna mukabil

alaylı, aşiret, askerlik adlarıyla açılacak okullarla Medresetüzzehra ile yani medrese ismiyle hükümetin müfredatı tanzim edip Kürd uleması ile talim etmesiyle sorunun çözüleceğine değinir (Nursi, 1908b, s. 13). "Mebusan'a Hitaben" başlıklı yazmış olduğu makalede "Ben Kürd olduğum için Kürdlere dair bir-iki söz söyleyeceğim." diyerek yukarda Kürdlerin yeni eğitimden ürkmelerine dair dört sebebi tekrar eder. Fen ve din ilimlerinin birlikte okunacağı bu yeni Medreselerdeki talebelerin tayinatı yani geçim ücretlerinin de Maarif ve Evkaf bakanlığından verilmesini talep eder (Nursi, 1908c, s.13). İşte milliyet duygusu ile ilim ve fende büyük eserler vücuda getirilebileceğini nazara verir. Bunun finans kaynağı olarak zekâtı verir. Nursi'ye göre zekiler, zekâların zekâtını ve zenginler de zekâtının zekâtını bile verse bu hedeflere ulaşmak çok zor olmayacaktır. İslamiyet'in en temel esaslarından zekât sayesinde bir millet duygusu ile hareket etmeleri halinde Kürdlerin mali kaynak sıkıntısı çekmeyeceğini nazara vererek zekatın fonksiyonunu çok daha büyük bir çerçeve şeklinde sunmuştur. Zekatla beraber sadaka ve adakları da (nüzur) zekâtın amcaoğlu olarak bir finans kaynağı olarak ekler (Nursi, 2010, s. 341).

Nursi Çok Partili dönemde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'e hitaben yazmış olduğu mektuplarda yeniden Medresettüzehra üzerinde durduğunu görmekteyiz. Bu mektuplardan bir tanesinde üç önemli hususu vurgular. Birincisi Pakistan ve Irak ile yapılan ittifaklar sayesinde Irkçılığı def ve dört beş milyon ırkçılar yerine başta dört yüz milyonluk İslam dünyasıyla beraber şiddetle barışa muhtaç sekiz yüz milyonluk Hristiyan ve diğer dinlerin sahiplerinin dostluğunu bu vatana kazandırdımaya vesile olacaklarını beyan eder (Nursi, 2011c, s. 229). İkinci husus olarak dini inkâr eden her türlü görüş ve akımlara karşı yazmış olduğu Risale-i Nurlar sayesinde Türkiye başta olmak üzere İslam dünyası ve Avrupa'da dinsiz felsefeye, materyalist (maddiyun) ve natüralist (tabiiyyun) gibi dinsiz fikirlere galebe geldiğini belirtir. Herkesin teveccühüne mazhar ve İslam kardeşliğinin sağlanmasında bir anahtar hükmünde olan bu eserlere sahip çıkıp İslam dünyasına işittirmelerini temenni eder (Nursi, 2011c, s. 221). Üçüncü husus olarak İslam dünyasında kardeşliği sağlayacak en temel vesile olarak din ve fen ilimlerinin birlikte okutulacağı Medresetüzzehra üzerinde durur. Böylelikle fen ve dinin barışacağı ve İslam kavimleri olan Arabistan, Hindistan, İran, Kafkas, Türkistan ve Kürdistan arasında ırkçılığın da önüne geçileceğine işaret eder (Nursi, 2011c, s. 229-30).

Nursi akabinde Birinci Mecliste dile getirmiş olduğu eski bir talebesiyle olan bir hatırasını anlatır. Van'dayken bir Kürd talebesine Türkler hakkında kanaatini sorduğunda cevaben "İslam'a yapmış oldukları hizmetler sayesinde babasından daha ziyade sevdiğini" ifade eder. Sonra aynı talebe İstanbul'a gidip ırkçı bazı muallimlerden aldığı aksülamel (ters tepki) ile Kürdçülük damarıyla, "Ben şimdi gayet fâsık, hattâ dinsiz de olsa bir Kürdü salih bir Türke tercih ediyorum" cevabını verdiğini aktarır. Nursi akabinde din eğitimiyle İslam milletlerini bir arada tutmanın ancak mümkün olduğuna şöyle değinir:

"Ey sual soran meb'uslar! Şarkta beş milyona yakın Kürd var. Yüz milyona yakın İranlı ve Hintliler var. Yetmiş milyon Arap var. Kırk milyon Kafkas var. Acaba birbirine komşu, kardeş ve birbirine muhtaç olan bu kardeşlere, bu talebenin Van'daki medreseden aldığı ders-i dinî mi daha lâzım? Veyahut o milletleri karıştıracak ve ırktaşlarından başka düşünmeyen ve uhuvvet-i İslâmiyeyi tanımayan, sırf ulûm-u felsefeyi okumak ve İslâmî ilimleri nazara almamak olan o merhum talebenin ikinci hali mi daha iyidir? Sizden soruyorum." (Nursi, 2011c, s. 231).

Nursi'nin Çok Partili dönemde Demokrat Parti'ye yazmış olduğu mektuplarda en çok üzerinde durduğu husus Medresetüzzehra Üniversitesi ile İslam birliğinin gerçekleştirilmesiydi. Ellibeş seneden beri bu hedefinin olduğunu Heyet-i Vekile'ye ve Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri'ye hitaben yazmış olduğu bir mektupta özetlerken Medresetüzzehra'nın Van, Bitlis ve Diyarbakır'da olmasını ya da en azından Van'da olmasını istemiştir. Şarkın İslam dünyasının merkezi hükmünde olduğunu belirtir. Fen ve din ilimlerinin birlikte okunmasıyla bilhassa Türk olmayan Müslümanların Türklere karşı uhuvvet ve muhabbetlerini temin edeceğine vurgu yapar (Nursi, 2011c, s.186-7).

Daha sonraları Urfa'daki bir talebesine ve iki dindar milletvekillerine hitaben göndermiş olduğu bir mektupta Urfa'yı bir Medresetüzzehra olarak kabul ettiğini zikreder ve "Anadolu'nun hem Arabistan'ın hem Kürdistan'ın bir nevi merkezi hükmündedir" sözüyle Urfa'nın stratejik önemini ortaya koyar (Nursi, 2011c, s.192). Şam, Bağdat'taki İslami medreseler ve Mısır'daki Camiü'l Ezher gibi İslam dünyasının önemli merkezlerinden olan Urfa'da Medresetüzzehra açılması için çalışmalarını teşvik eder. Böylelikle ahir ömründe Urfa'nın bilhassa Medresetüzzehra için mahalli, ulusal ve Ortadoğu coğrafyası için stratejik önemine daha çok vurgu yapar. Aslında geçmişteki tüm hayallerine uygun stratejik ve tarihi şehrin Urfa olduğuna dair bir kanaat daha ağır basar. Elbette Medresetüzzehra sadece Urfa'yla sınırlandırdığı söylenemez. Medretüzzehra'yı anlaşılan bir model üniversite olarak tasavvur ettiği söylenebilir. Bitlis, Diyarbakır, Van ve Urfa başta olmak üzere Türkiye ve İslam dünyasında bu minvalde üniversiteleri arzu ettiği anlaşılıyor. Ama daha gerçekçi olmak adına bu işin pilot uygulaması olarak Urfa gibi kadim bir şehri öncelikle tercih edilmiş olabilir. Urfa halk

arasında Peygamber şehri olarak nam yapmıştır. Semavi dinlerin ortak Peygamberi Hz. İbrahim'e dayanması hasebiyle İslam coğrafyasında akıl, kalp ve ruh birliğini sembolize eden üniversite-tekke ve medrese modelini bu şehre daha uygun görmüştür.

SONUÇ:

Nursi mahalli sorunların ancak demokratik bir uyanışla, özgürlük anlayışıyla ve siyasal katılımla aşılacağına inanmıştır. Bunun için adem-i merkeziyet yerine yerel ahalinin demokratik yapıya hür iradeleriyle dahil olup mahalli, bölgesel ve vatan sathında daha faal hale gelmelerini kendi ayakları üzerinde durmalarını daha isabetli bir yol olarak değerlendirmiştir. Aksi takdirde daha demokrasi ve özgürlüğü toplumsal ve kurumsal anlamda yeterince hazmetmeyen bir siyasal yapıda adem-i merkeziyet sisteminin bölünmelere ve çatışmalara sebep olacağını savunmuştur. Avrupa'da Alman gibi milletlerin tarihsel ve siyasal alt yapısı olan toplumlarda adem-i merkeziyet modelinin işlediğini kabul eder. Ama Doğu toplumlarındaki siyasal tecrübe ve kültürün yeterli olmadığını düşünür.

Aslında Irak Kürd Bölgesel Yönetimindeki özerkliğin bağımsızlık referandumuna dönüşmesiyle Ortadoğu'da büyük bir kaosun ve savaşın eşiğine gelindi. Ortadoğu ve Kürdler özelinde özerkliğin bilhassa ırkçılık temelinde ne kadar çabuk bir ateş topuna döneceği bir nevi test edilmiş oldu. Toplumsal ve siyasal barış, kardeşlik ve huzuru muhafaza etmek noktasından merkezi iktidara dokunmadan ve karşısına almadan Medresetüzzehra projesinin ulus üstü cazip bir proje olarak önemini koruduğunu düşünmekteyiz. Urfa gibi tarihi, dini ve çok dilli özelliklere sahip kadim bir şehirde stratejik öneme haiz bir coğrafyanın merkezinde olması hasebiyle Medresetüzzehra adeta yumuşak bir güç olarak İslam coğrafyası ve insanlık için önemli bir proje olarak değerlendirilebilir. Devletlerin varlığını sorgulamadan ve iktidar mücadelesine girmeden çok uluslu, dilli ve kültürlü bir coğrafyada ortak bir vizyon olarak böyle bir proje bütün kesimlere yeni bir ilham verebilir. Bilhassa Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da oluşan kırılmalar ve çatışmalar sonrası yeni bir siyasal düzenin inşasında Medresetüzzehra önemli bir işlev görebilir.

Nursi Medresetüzzehra ile yerel, bölgesel ve İslam dünyasına yönelik hedefler takip etmiştir. Bu yapıyı bir taraftan Kürdistan bölgesinin mahalli sorunlarına çare olarak düşünmüştür. Diğer taraftan taşra ile merkez arasında güçlü bir bağ olarak değerlendirmiştir. Bu üniversite ile başta Kürdlerin cehalet, fakirlik, ihtilaf düşmanlıklarından, marifet, sanat ve ittifak silahlarıyla kurtulmasını öngörmüştür. Aynı zamanda mektep, medrese ve tekke eğitimlerinin toplanıldığı yeni bir üniversite ile modern ve geleneğin buluştuğu ve barıştığı bir eğitim modeline geçmek istiyordu. Bunla beraber İslam coğrafyasının birliğini temin edecek bir proje olarak görmüştür. Hatta tüm insanlığın takdir edeceği Ortadoğu'da barışa katkı sunacak bir proje olarak değerlendirmiştir. Başlangıçta Van merkezli Diyarbakır ve Bitlis'te şubesi olan Türkçe, Arapça ve Kürtçe dillerinde uluslararası bir üniversite olarak modern fen ve klasik dini eğitimi bir arada tasavvur ettiği Medresetüzzehra için ahir ömründe İkinci Dünya Savaşı akabinde Ortadoğu'da bağımsızlığını elde eden İslam ülkelerini dikkate alarak Urfa şehrini merkez olarak revize etmesi stratejik siyasi dengeleri takip ettiğini göstermektedir.

Bugün aslında Nursi'nin büyük ümit ve hedeflerle bağlandığı ve "Orta Şark'ta sulh-u umuminin temel taşı ve birinci kalası" dediği Medresetüzzehra hayali halen bir hayal olarak durmaktadır. Din ve fen ilimlerinin birlikte okutulacağı bu modern İslami Üniversite projesi ile o dönemlerde uluslararası ilişkiler literatürüne yeni girmeye başlayan "Orta Şark" tabiriyle Orta Doğu'da barışın en temel taşı olarak görmüştür. Aynı zamanda Hristiyanlık başta olmak üzere diğer dinler içinde umumi bir barışa vesile olacağını iddia etmiştir. Nursi'nin bu maksatla yaptığı girişimler pek netice vermemiştir. Celal Bayar Meclisteki konuşmasında Şark'ta bir üniversite açılmasının lüzumu üzerinde durmuştur. Ve 1957 yılında Erzurum'da Doğu Üniversitesi diye sözü geçen Atatürk Üniversitesi kurulmuştur. Ama Nursi'nin hayalindeki İttihad-ı İslam'a vesile olacak modern İslami Üniversite tasavvurundan uzak olmuştur. Bir medeniyet ve barış projesi olarak geçmiş ve gelecek arasında bir köprü şeklinde tasavvur edilen Medresetüzzehra projesi halen bir gaye-i hayal olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA:

ABD'deki federal devletler hakkında bilgi için bkz. https://www.usa.gov/states-and-territories. (30-04-2018)

ABD'deki yerel birimler için bzk. https://www.usa.gov/local-governments. (30-04-2018)

Arıkboğa, E. (2018), Yerinden Yönetim ve Merkezileşmiş Büyükşehir Sisteminde Yetkilerin Dağıtılması. Marmara University Journal of Political Science, Cilt 6, Sayı 1, ss. 3-16.

Atmaca Can, A. (2008). İnsan Mekan Etkileşmi ve Kent Estetiğine Giriş. Recep Bozdoğan ve Yüksel Demirkaya (Ed.). Türkiye'de Yerel Yönetimler içinde (ss. 331-62). Anakra: Nobel Yayınevi.

Atmaca Can, A. (2014). Yerel Yönetimler ve Kültür Politikaları Bağlamında İstanul'da Kentsel Koruma Sorunsalına Sürdürürebilir Çözüm Önerileri. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, s.56.

Aydın, E. (2017). Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserlerinde Din-Siyaset İlişkisine Dair Bir İnceleme. Marmara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Aygen, M. (2017). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:10, s. 256-76.

Bayur, Yusuf Hikmet (1991). Türk İnkılâbı Tarihi Cilt:1, Kısım:1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bozdoğan R. ve Atmaca Can, A. (2009). İl Özel İdaresinde Valinin Yürütme Organı Olması Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi. Öneri Dergisi, C.8, S.32, ss. 217-32.

Bozdoğan, R. (2011). İstanbul: Derinlik, Değişim ve Güç. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.

Bozdoğan, R. (2013). İstanbul 2053 Vizyonu. İstanbul: Hayat Yayınları.

Bütün Sula, M.Ş. (2017). Avrupa Yerel Yönetimler Yerimdenlik İlkesi Çerçevesinde Türkiye'de Yerel Yönetimler. İstanbul Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Demirkaya, Y. (2011). Osmanlı Devleti'nde Belediye (Hisbe) Teşkilatı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0 (41-42), ss. 303-318.

Demir, Koray A. (2014). Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, ss.35-60.

Ege, N. N. (1977). Prens Sabahattin Hayatı ve İlmî Müdafaaları. İstanbul: Güneş Neşriyat.

Ertaş, F. (2012). Said Nursi'nin Eserlerinde Din ve Etnisite Sorunu. İstanbul Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Eryiğit, B, Kızılboğa Özaslan, R. (2017). Türk Belediyecilik Sisteminde Uygulanan Hükümet Sistemi ve Bir Model Önerisi. Strategic Public Management Journal, 3 (6), 116-123.

Kodaman, B. (2010). II. Abdülhamit ve Kürdler-Ermeniler. SD Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, 131–138.

Memişoğlu, D. (2006). Yeni Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler Reformu. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Nursi, B.S. (19 Kasım 1908a). Şura-yı Ümmet Ceridesi, Sayı 46, s.7.

Nursi, B.S. (12 Aralık 1908b). Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi, Sayı: 2, Sayfa: 13.

Nursi, B.S. (17 Mart 1920b). Kürdler ve İslamiyet. Sebil-ür Reşad Gazetesi, Sayı 461.

Nursi, B.S. (6 Aralık 1908c). Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi, Sayı: 4, Sayfa: 29-30.

Nursi, B.S. (23 Mart 1909). Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır. Volkan Gazetesi, Sayı 83-4.

Nursi, B.S. (7 Mart 1920a). Kürdler ve Osmanlılık. İkdam Gazetesi, Sayı 8273.

Nursi, B.S. (2010). Asar-ı Bediiyye. İstanbul: Envar Neşriyat.

Nursi, B.S. (2011a). Barla Lahikası. İstanbul: RNK Yayınevi.

Nursi, B.S. (2011b). Şualar. İstanbul: RNK Yayınevi.

Nursi, B.S. (2011c). Emirdağ Lahikası. İstanbul: RNK Yayınevi.

Okur, M. (2017). Milli Mücadele Yıllarında Ayrılıkçı Kürd Girişimlerine Karşı Doğu Vilayetlerinden Meclis-i Mebusan'a ve Büyük Millet Meclisine Gönderilern Protesto Telgrafları. Erişim Adresi: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/atauniad/article/viewFile/1025001138/1025001132

Rogan, Eugene L. (1996). Aşiret Mektebi: Abdülhamid II's School for Tribes (1892–1907). International Journal of Middle East Studies, vol. 28, no. 01, pp. 83–107.

Rondinelli, (1981). Government Decentralization in Comparative Perspectives. International Review of Administrative Sciences, Cilt. 47, Sayı 2, s. 137-9.

Sabahattin, P. (H.1324- M.1908). Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Hakkında İkinci Bir İzah. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Yer: 76-1660, Ea. No: 1930-1540.

Seyitdanlıoğlu, M. (1997). Osmanlı Ahrar Fırkası: Programı, İçtüzüğü, Beyannameleri. Liberal Düşünce, Sayı 6, ss. 101-117.

Turan, H.C. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nde Yerel Yönetimler. IJETSAR, Sayı 2, s. 1-19.

Ünal, F. ve Kavuncuoğlu, S. (2015). Prens Sabahattin ve Adem-i Merkeziyetçilik Anlayışı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 45. Sayı, s. 118-29.